

בעתיד הקרוב. לפי וארגה „העתיד הקרוב“ במשמע „עשר השנים הקרובות“. עשור זה יהיה מיבחה קשה וגורלי למדינות הללו שכולן תעמודנה בסימן משבר כרוני שיסודו בחסרי־יצור ובחוסר אפשרויות של תפוקה מתרחבת ועולה עם הצרכים. לעומתן מתייצבות ארצות בעלות כושר ייצור עצום ומנגנון ייצור מגופה עד מאוד עקב המלחמה. כגון ארצות הברית, קאנאדה ומדינות אחרות. תתייצור מכאן ועודף־יצור מכאן, אלה שתי תופעות מובהקות בכלכלה הרכושנית בת־זמננו, וצירופן יביא בעקבותיה, ממילא, תמוטה כל־כלית שלא שוערה מראש. משבר עולמי גדול זה ילבש צורה מוחשית ויאיים על הכלכלה הקפיטליסטית כולה בשעה שיתברר לכול כי המדינות המדולדלות והסוב־לות מחסרי־יצור הספיקו — כעבור עשר שנים בערך — להגיע לרמת תפוקתן מלפני המלחמה, ואילו המדינות המסורבלות בעודפי־יצור כבר היום והסוב־לות מקשיי־שיווק, תתאמצנה לכבוש לזן שווקים בכל מחיר ובשיטות אימפריאליזם חדיש, אכזרי וממושע יותר, המרחיב למעשה את התהום בין הייצור החבתי ובין צורך־השיווק הגובר בהתאם לעודפי הייצור המתרבים. נארגה ציפה אפוא תקופת־מעבר, בת עשר שנים לערך, עד לתחילת המשבר העולמי החדש במשטר הרכושני. „לאחר שהשוק הער למי, שנהרס בימי המלחמה, יקומם, ובתי החרושת, מסילות־הברזל והגשרים ייבנו כולם או רובם מחדש, ורמת־הייצור מלפני המלחמה תושג בכל מקום... רק אז תתגיינה במלואן התמורות הנוקבות בקפיטליזם שנגרמו ע״י המלחמה.

נארגה מנתח את הגורמים היסודיים לתמורות בימי המלחמה האחרונה ובשנים הראשונות שלאחריה. פרק פרק ונושאו המיוחד לו, וכל נושא מודגש בהזמר עובדתי השאוב ממקורות שונים והבא אלמדנו שאכן כברת דרך ארוכה ומייגעת עבר המשק העולמי במשך תקופה קצרה למדי של שנות מלחמה סוערות ועקור־בות־דם, דרך זרועה אבני־נגף המוליכה בשלביה הסופיים למייט כלכלי גדול, שאין מנוס ממנו. במתיחות יעקוב הקורא אחרי השתלשלותן הדרג־מתית של התמורות בכלכלת העולם בשנים האחרונות. המשק הרכושני מוסיף על נדבכיו גורם יסודי הקור־בע את ממדי התפתחותו בעתיד: עלית ערכה של המדינה עצמה כגורם משקי מכריע. המלחמה האחרונה הגדילה את התערבות המדינה בחיי המשק, וגדולות הן התוצאות הנובעות מכאן בכלכלת הארץ כולה. המשק המלחמתי המובהק הפך למשק ממלכתי־מגופור ליסטי, וככל שמנגנון המדינה הוסיף לחזור לחיי הכלכלה, כן גדלה מידת השפעתו גם בארצות הלור־מות גם במדינות הנייטרליות המעטות. סיום המלחמה

המלוחה, אם רק תשוטף ותדושן, ומי המעין החיים ירווה, סופה שתשתבה ותתחיל להצמיח צמח“.

אולי ראוי להעמיד פסוק מעין זה בראש כל דברי בקורת והערכה על כתיבתה של דבורה בארון. היא המדליקה את הנר בפנסים חכביים הללו, והיא היודעת את סוד האור שבלב המקופחים שהותם הפגומה באה לידי תיקון. והיה אם ישאלו הקוראים: הנהו הסיפור אשר נשאו פשוט כל־כך ודל? הלא נענה להם: „והם לא ידעו אשר אפילו אדמת המדבר המלוחה אם רק תשוטף ותדושן, ומי המעין החיים ירווה (הוא הלב הרגש של האמן, כוח ראייתו, ויכולת ביטוי) סופה שתשתבה ותתחיל להצמיח צמח נפלא מאד, שבפריחתו הלא הוא הפרוזה של דבורה בארון.

התמורות בכלכלה הקפיטליסטית

ג. צידרוביץ

E. Varga, Изменения в эконoмике капитализма в итоге второй мировой войны. Госиздат 1947

התמורות בכלכלה הקפיטליסטית לאחר מלחמת־העולם השניה מאת י. וארגה. הוצאת הקיבוץ המאוחד. תש״ט.

ספרו החשוב של וארגה פותח במבוא המעלה הבחנה, שאינה שכיחה בספרות הכלכלית הסובייטית, ואף בחיבורי הקורמים של המחבר: היא התבחנה בין גורמים בני־חלוף וגורמים של קבע, כולם כאחד מעצבים את מהלך התמורות בהתפתחותה העתידה של הכלכלה הקפיטליסטית, המוליכות לקראת משבר עולמי וגדול, שלא היה רוגמתו בתקופה שקדמה למל־חמת העולם השניה.

הגורמים מהסוג הראשון — תמורות בנות־חלוף — מקירם בחסרי־יצור ובמיעוט הסיכויים הממשיים להגברת תפוקתן של מדינות מסוימות, בעוד שארצות אחרות עומדות בסימן עודף־יצור שאין לו שיווק. עקב המלחמה האחרונה נוצרו דיספרופורציות חזקות יעמוקות בגוף הכלכלה הקפיטליסטית באמת־מידה עור־למית. בכמה וכמה ארצות ביבשת אירופה ובחלקי אסיה נתערערו אשיות הייצור ונחשפו היסודות הרעור־עים של מנגנון התפוקה בכללו, והמשק כולו במדינות הללו נתון לזעזועים בלתי רגילים ולהשפעת גורמים מן החוץ שיקבעו את דמותו ואת ממדי התפתחותו

טיים, והיהו מקביל גורמים אלו לעומת המגמות המכוונות כנגד תהליך ההתרוששות, בראש וראשונה כגמת הקידמה הטכנית שחלה בימי המלחמה וטרם באה על מלוא ניצולה ההולם את צרכי ההתפתחות, ואולם עיקר השאלה היא: משום-מה מעוניינים בעלי ההון והחברות המונופוליסטיות במשטר הקפיטליסטי שלא לצל כראוי את הישגי ההתקדמות הטכנית, ואף מתנגדים בגלוי להגשמתה ברחבי החיים המש-קיים — בייצור הרושתי, באמצעי התחבורה בים ובאוויר, בתחומי הבנייה וכיו"ב? זוהי השאלה בהיא הידיעה, שהמחבר מבקש להשיב עליה בצורה מעניינת ומא-לפת: הקידום הטכני, פירושו קודם-כל העלאת פרוץ העבודה והגדלה מתמדת בעורפי הייצור הנוע-דים לשיווק, ואכן ככל שעורפים אלה מתרבים, מסתע-פים והולכים גם הקשיים לממכר התוצרת במרחבי-תבל שעדיין לא הגיעו לכלל פיתוח; אלא שמרחבים אלה נצטמקו והלכו עוד בעשרות השנים האחרונות שקדמו למלחמת העולם השנייה, וכיום מתלווים לתו-פעה יסודית זו מאמצייהן של הארצות הקולוניאליות להשתחרר ברוע ובדרכים מהפכניות מהשיעבוד האימפריאליסטי. מאידך, המדינות העצמאיות הנו-קקות לעורפי תוצרת הבאים מן החוץ — למטרות קיטום ובנין ההרסות — מתלבטות בקשיים של „מטבע קשה“ הדרוש לקניות אלה, וארגה מבסס את המסקנה המרכזית הנאת בשורה ארוכה של דוגמאות שאובות מן המציאות הקרובה של שנות המעבר הראשונות מימי המלחמה לתנאים של שלום, אך החיבור שלפנינו אינו מכיל כל רמז על תכנית מארשל, למשל, שמטרתה להרחיב את „תחום השי-ווק“ של ארצות הברית, בעיקר, בצורת סיוע למדי-נות מערב אירופה. ברם, אף אם נביא בחשבון את השתלשלות המאורעות הכלכליים מהשנים הללו — וביחוד ההל משנת 1947 — ניוכח שאמנם גברה המתוחות הגדולה מסביב לבעית השיווק בארצות בעלות עודפי תוצרת הקלאית והרושתית כאחד, באר-צות הברית באה ירידה בולטת במחירים, וכו בזמן גתרבה המלאי הנועד לממכר בארצות עבר-הים, וגברה הדאגה להתאמת ממדי הייצור ולא כל שכן כושר הייצור הפוטנציאלי, לאפשרויות השיווק, ואף בבריטניה הגדולה כיום אין ביטול הפיקוח על כמה ענפי הרושת ועל חלוקת הייצור בפנים המדינה אלא תוצאה רבת-משמעות של קשיים מתרבים ומתמירים בתחומי היצוא. ברם, מאז נכתב הספר שלפנינו חלו תמורות נוספות בכלכלת אנגליה גופא, שמחברו לא יכול, או לא ראה לנכון, להביאן בחשבון במסכת סקירתו המקיפה. כחוט השני עובר כאן הרעיון המר-כזי של אי-ההתאם המעמיק והולך בין הצורך הקיים

גרב, אמנם, להתכווצות מסויימת בתפקידה המשקיים של המדינה בכמה ארצות, אך משקלה הכלכלי גדל בהרבה מכפי שהיה לפני פרוץ המלחמה; כאותה שעה מופיעים באופק ארגונים כלכליים בין-לאומיים בעלי השפעה כבירה על ההתפתחות העתידה, והמדינות עצמן הן חברות הארגונים הללו, כגון קרן המטבע הבין-לאומית, הבנק הבין-לאומי, קרן-החיסום הבין-לאומית, ועוד.

וארגה מנסה למתיה קו מפריד בין הקפיטליזם הממלכתי בצורתו החדשה ביותר לבין הסיציאליזם הממלכתי בברית המועצות, ומאידך — בין השיטות להתערבות המדינה בחיי המשק במדינות הקפיטליס-טיות לבין אלה המקובלות במשק הסוביטי. מהו ההבדל היסודי? אין זו שאלה מופשטת ובלתי-מציי-אותית, כי יש בה כדי לרוע אור על בעית התיכנון כולה שהפכה כיום לאחת הבעיות החיוניות ביותר במדינות הכלכלית של ארצות שונות.

וארגה שולל — ובצדק — את התפיסה שיתכן משק מתוכנן באמת במסגרת המשטר הקפיטליסטי. „תיכ-נון“ זה אינו אלא „שיטת כפייה היצונית“, המשוער בדת למטרה חולפת בלבד, בעוד שהמשק „המתוכנן“ הסוציאליסטי מזדהה כולו עם המטרה הסוציאליסטית, כחלק בלתי-נפרד מבעלות המדינה על אמצעי הייצור, כל זמן שהריוח מוסיף להיות המניע העיקרי והיחיד בחיי המשק, מתגלה כל „תיכנון“ כסתירה פנימית ותמידית לשאיפת המדינה להסדיר את הייצור ואת הצריכה ולשאיפת בעלי ההון והרכוש „לסחוט“ רווחים מכסימליים, וכך יוצאת מלאכת המדינה בתיכנון והסדרה כדבר מקרי ומקוטע, רחוק משיטתיות, המרבה אנארכיה בתחומי הייצור ותוסרת-תכניתיות מרוב „תיכ-נון“ ופיקוח ממשלתי על המשק כולו.

בעקבות המלחמה גברו והלכו המגמות לריכוז הייצור ולהצבר ההון בכלכלה הקפיטליסטית, והשי-פתח עוד תפעל זמן רב לאחר המלחמה, התוצאות שתצמחנה מכאן ברורות: מצד אחד יבוא ריכוז משקלן של החברות המונופוליסטיות האדירות, אגב התכווצות נמרצת באפשרויות השיווק לעודפי תוצרתם המתרבים, וכתוצאה מכך תבוא חרפת הניגודים והתחרות הפנימית בין הארגונים המונופוליסטיים הענ-קים הללו לבין עצמם, ומאידך תבוא התמעטות בלתי-פיסקת של השכבות הבינוניות, וממילא יחול שידוד-מערכות יסודי ופילוג מובהק וברור בין שני המחנות — העובדים והמעבידים — שיביא למאבק חברתי חמור רב-יותר משהיה מעולם.

וארגה שוקל את הגורמים שהביאו להתרוששות כלכלית עקב המלחמה, שבאה כרוכה עם גידולו המוחלט של ההון בידי גרולי הארגונים המונופוליס-

קה, הנשענת על יתרון-כוחה הכלכלי, שואפת לכיבוש כלכלי במושבות האנגליות, הצרפתיות, ההולנדיות והאחרות, כדי לדחוק את רגלי ההון של המטרופולין ולהשתלט מבהינה כלכלית ומדינית על המושבות ה"עצמאיות". אילי הממון של ארצות-הברית עוזרים בכל העולם לקיים בידיה את השלטון, אך גם עורה זו מושטת בהתאם ל"חוקי הזאבים" של האימפריאליזם. ארצות-הברית דוחקות את רגלי אנגליה והופכות אותה למעצמה ממדרגה שנייה, וכך סתריף הניגוד האנגלו-אמריקני... הסיוע האמריקני המכוון להצלת השיטה הקפיטליסטית, מעוררת סתירות חדשות במחנה האימפריאליסטי.

אלה עיקרי הנחותיו ומסקנותיו של וארגה בספרו החדש, הבא להוכיח כי "התוקים הפנימיים" במשטר הקפיטליסטי החדש מוליכים בהכרח להחמרת המשבר באמת-מידה בין-לאומית. נסיון המלחמה האחרונה, ככל שהוכיח את יעילותה של התערבות המדינה בחיי המשק, הבלתי-מצד אחד, את כוח שליטתם של עסקיה-המונופולין, ומאידך, את תהליך ההצטמקות הבלתי-פוסקת של המרחב הבלתי-קפיטליסטי, שמשך דורות שימש כר נרחב להתפשטות האימפריאליזם. התפשטות זו היא-היא גם היסוד עליו הושתתו במשך עשרות שנים כושר הייצור והשיווק, וממילא גם מהלך התעסוקה ומגמות האבטלה במדינות הרכושניות המובחנות. ככל שהלכו הצטמצמו אפשרויות ההתפשטות, כן רבו והעמיקו הסתירות הפנימיות בהסדר הייצור, הצריכה, המחירים, התעסוקה והעבודה, מאבק העמים הקולוניאליים ילך ויגבר, והוא אשר יחולל בשנים הבאות תמורות נוספות וועועים בלתי נמנעים בכלכלה הקפיטליסטית. הוודיסיין, ויאט-נאם, סין רבתה, כל אלה תחומי מאבק המעידים על הצפוי למשטר האימפריאליסטי. שתיים הן כיום המעצמות הקפיטליסטיות העולמיות — ארצות-הברית והקיסרות הבריטית וביניהן החרפו הניגודים בשל תחושי ההשפעה הכלכליים והמדיניים, ניגודים אשר הארצות השותפות לתכנית מארשל, כגון צרפת וגם המדינות שנוצחו במלחמה ועתה הן מתאוששות לתופעה בווירת ההתחרות הבין-לאומית, כגון גרמניה, איטליה, יפאן, מנצלות אותם לטובתן.

על רקע זה של סתירות וניגודים, שסימניו צמצמו תחומי ההתפשטות, כושר ייצור עצום ומצוקה במדינות הנזקקות למלוות וסיוע ישיר מן החוץ, ועולם קולוניאלי המגשים את שאיפת עצמאותו בכוח הזרוע, ממשמש ובא משבר אשר ישים לאל כל שאיפה לייצוב העמדות שנתגבשו בימי המלחמה ולאחריה, כל המילות וצורות הסיוע למיניה, וכתוכן גם "תכנית מארשל", אינן אלא "זריקות" לעידוד

להרחבת הייצור ובין האפשרויות הממשיות להגברת השיווק לעודפי התוצרת. אך ככל שרעיון זה יש בו מידת אמת, הרי אין יסוד להעלים עין גם ממגמות אחרות, חשובות לא פחות, המצטירות כיום במשקן של בריטניה, ארצות מסוימות ביבשת אירופה ומעבר לה. הסיוע הכרוך בתכנית מארשל הביא, ללא ספק, הקלה מרובה בתהליך קיומון של כמה מדינות מהגוש המערבי, וההתפתחות האחרונה בבלגיה, בצרפת וכר משמשת עדות מובהקת לכך; ובבריטניה רפתה במידה מסוימת המתוחות הרבה ששררה כל השנים האחרונות בתחומי הקיצוב והפיקוח, וזה לרגל השיפורים בתקציב המדינה, בשיכון ובמאזן המסחרי עם ארצות אחרות, וביחוד עם ארצות-הברית. אכן ממשלת ארצות-הברית, אשר הולידה את תכנית מארשל, נקטה באמצעים מדיניים וכלכליים נמרצים לביצוע תכנית זו מתוך ההכרח בשיווק עודפי תוצרתה של מדינה כבירה זו, ומתוך שיקולים פוליטיים מובהקים. אך העובדה בעינה עומדת: ניכרת תזווה בכלכלה הקפיטליסטית, שאינה מתיישבת עם התמונה שמצייר וארגה. אכן תזווה זו אין בכוחה להתליש את מסקנתו העיקרית, שהמלחמה האחרונה רק הפסיקה, אך לא חיסלה, את המשבר הכללי של הקפיטליזם, ושבעוד כמה שנים תחזור ותחמיר המתוחות הכלכלית בין המעצמות האימפריאליסטיות אף תגבר תחרותו של כל המדינות המשתתפות בתכנית מארשל על כיבוש השוקים והלקוחות לתוצרתן, על כל התוצאות הכרוכות בדבר להעמקת המשבר למשטר הקפיטליסטי בכללו.

לדעת וארגה נתגלה המשבר בכלכלה הקפיטליסטית, שהחמיר בעקבות מלחמת העולם, גם ברבר זה שאין לזו עוד אפשרות להימנע מהלאמת ענפי הייצור החשובים ופיקוח המדינה על המשק. תהליך ההלאמת הבריטי, המתגשם, כשמנגנון הפיקוח הממשלתי גובר והולך, הוא בעיני וארגה, "תמרון בלבד" של "הבורגנות האנגלית", האנוסה להסכים לכמה אמצעים שנקטו להלאמת ענפי המשק החשובים... בתנאים נוחים לה ביותר (שיעורי הפיצויים, ארגון ההנהלה וכו'); אך "הבורגנות האנגלית מוסרת את עמדותיה, כדי להרוות זמן", הכלכלה הקפיטליסטית מוכיחה כיום עד כמה נחלש כושרה, להשתלט על כוחות הייצור שנוצרו עליה ולנצלם במלואם, והתוצאה הברורה מכך, שהרחבת השווקים אינה יכולה להדביק את הרחבת הייצור, בעוד שהצמצום היחסי של השוק גורם, למשברים של עודפרי-ייצור" שאין מפלט מהם.

וארגה מתאר את הערעור שערערה את השליטה הקולוניאלי של המעצמות האימפריאליסטיות. אמרי-

המופיעות כיום בשווקים העולמיים ובחבלי תבל שלמים, ושאינו להסבירן כהפרעות זמניות וכחבלי הסתגלות גרידא. בפי וארגה השוכה אחת חותמת: „כיום, לאחר שתי מלחמות-עולם שנתחוללו במרוצת ימי דור אחד, יודעים ההמונים, שכל עוד קיים האימפריאליזם תרחף תמיד סכנת מלחמות-עולם חדשות“... ורק „נצחון סופי של הסוציאליזם ישחרר את האנר שיות מלחץ הרכוש, ממלחמות-הרס ושפיכות-דמים חדשות“.

זמני של התעסקה ולכיבוש שווקים לעורפי תוצרתה של אמריקה הצפונית ע"י דחיקת רגליהן של מדינות הנוקקות לה זיקה חמרית וכספית.

והשאלה המודקרת מאליה היא: מה יהיה גורלו של סיוע זה כתום תקופתה של „תכנית מארשל“? מה תהיה או עמדת ארצות-הברית, ומה תהיינה תגורבותיהן של המדינות הנהנות כיום מתכנית זו המס-תיימת בשנת 1952? והומן דוחק, והנסיבות משתנות במהירות ומעידות ערות נוספת על הדיספרופורציות

בשולי החוברת

עוד קודם שהספיקה הוצאת הקיבוץ המאוחד להוציא את ספרו של י. וארגה, חוקר הכלכלה הסובייטי הנודע (ראה הסקירה בעמוד 125 שבחוברת זו) נפסל הספר במוסקוה. מחברו עסק עתה בכתיבתו „מחדש“, יבגני וארגה, הונגארי בן שבעים, שימש עד ראשית 1948 ראש המכון למשק העולם ולמדיניות העולם ליד האקדמיה למדעים שבמוסקוה. ספרו הנזכר יצא בשנת 1947. כעבור שנה, בקירוב, נתברר לראשי המפלגה הקומוניסטית שנאמרו בו כמה דברי מינות: דעה, הפסימית למדי, של וארגה על סיכויי המשק הרכושני לא נראתה פסימית למדי לבעלי הדעה המכרעת. וארגה פוטר ממשותו כראש המכון וכעורך כלי-מבטאו ונתבקש לחזור בתשובה. הוא סירב לקבל עליו את הדין אף הודיע באומץ: „אילו עשיתי כן, הייתי מרמה את המפלגה, בהודיעי בלשון צבועה: „אני מסכים לביקורת“, בעוד שבאמת איני מסכים לה“, אך הלחץ גבר. ובחוברת האחרונה של „בעיות הכלכלה“ שבהוצאת אותו מכון אנו מוצאים את הודעת וארגה בנוסח השגור: „שגיתי כמה וכמה שגיאות בעלות מגמה ריפורמיסטית — שהן, בדרך הטבע, גם בעלות מגמה קיסמופוליטית — לפי שהן מפארות את הקפיטליזם... הן גרמו נזק רב והכריחו את אנשי-הכלכלה שלנו לחזור לבעיות שנפתרו זה כבר פתרון נכון על ידי המארכסיזם-לניניזם... טעותי היתה שלא הכרתי מיד בצדקת המבקרים. אך מוטב לאחר מלהחמיץ“...

במאוחר מדי, כנראה, נודע גם להוצאת הקיבוץ המאוחד, שהיא מוציאה ספר מלא שגיאות ריפורמיסטיות וקיסמופוליטיות, הקושר כתרים לקפיטליזם.

„לילה באחו“ ליעקב פיכמן הוא מתוך מחזור שירים „ילדות בבטרביה“.

את י. שבביס יזכרו קוראי „מולד“ מסיפורו בחיברת אוקטובר 1948. המחבר הוא, כידוע, מטובי המספרים בספרות אידיש.

הוצאת החוברת נדחתה כמה ימים כדי שתהיה שהות לברר בה כמה בעיות שהיעלו בוועידת ההסתדרות. החוברת הבאה תקדים ככל שזו איהרה, החיברת בדפסת. מאונס, על נייר שונה מן הרגיל, מספר העמודים לא נשתנה, כמיבן.

העורך אפרים ברודא

לחותמים ולקוראים

רק עד 1 ביולי יש עוד שהות לחותמים ולכל אלה שיש בידיהם חוברות של „מולד“, שנה ראשונה, לשלוח למינהלת „מולד“ את חוברותיהם לכריכה, מחיר כל כריכה, בד שלם, בהידור, 700 מ"י, שתיים-עשרה החוברות ניתנות בשני כרכים, שמחירם 1.400 מ"י.